

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 STOCKHOLM

Beslut

Datum 2021-03-09
Dnr RAÄ-2020-1856

Ändring av skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Universitetsplatsen, Universitetet 1, Lunds kommun, Skåne län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 8 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för Universitetsplatsen i Lund.

Redogörelse för ärendet

Byggnaderna vid Universitetsplatsen, Universitetet, Palestra et Odeum och Kungshuset, är sedan 1935 byggnadsminnesmärken (numera statliga byggnadsminnen). Byggnaden Thelogicum fick samma skydd 1971. Regeringen fastställde 1993 skyddsbestämmelser för samtliga objekt. Av dessa framgår bland annat att Universitetsplatsen inte får förändras och att Lundagård ingår i byggnadsminnet Kungshuset. Några kartor som redovisar utbredningen av dessa anläggningar finns dock inte i respektive beslut.

Byggnaderna utgör idag fyra separata statliga byggnadsminnen, men Riksantikvarieämbetet bedömer att byggnaderna kring Universitetsplatsen bör ingå i ett och samma byggnadsminne och omfattas av här föreslagna och modifierade skyddsbestämmelser. Tidigare beslut saknar även kulturhistorisk värdebeskrivning och relevant historik, vilket även ingår i detta förslag förutom en karta som visar omfattningen av byggnadsminnet.

Riksantikvarieämbetet upprättade därför ett förslag till ändring av skyddsbestämmelserna som 2020-10-26 remitterades till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk som tillstyrker förslaget. De synpunkter som framförts har inarbetats i föreliggande förslag.

Beslut i detta ärende har fattats av avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa efter föredragning av handläggaren Jan Karlsson. Även enhetschefen Solveig McKenzie har varit med om den slutliga handläggningen.

Riksantikvarieämbetet

Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090

Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Bilaga:

Skyddsbestämmelser

Kopia till:

Länsstyrelsen i Skåne län

Regionmuseet

Lunds kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

Bilaga 1, RAÄ dnr, RAÄ-2020-1856, 2021-03-09

Ändring av skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Universitetsplatsen, Universitetet 1, Lunds kommun, Skåne län

Skyddsbestämmelser

Byggnadsminnet omfattar hela fastigheten Universitetet 1 i Lund enligt bifogade karta. Skyddsbestämmelserna avser förutom mark, vegetation och fasta anordningar följande byggnader och anläggningar:

M17101 Universitetshuset
M17102 Kungshuset
M17103 Palaestra et Odeum
M17104 Theologicum
M17100 Lundagård
M17100 Universitetsplatsen

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Det avgränsade området ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att dess utseende och karaktär bevaras. Området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras så att dess kulturhistoriska värden minskas.
2. Områdets topografi, vegetativa struktur, vegetation, växtarter samt gångvägar och byggda element får inte ändras. Vård och underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade efter de byggda elementens respektive vegetationens egenart och som bevarar och förstärker det kulturhistoriska värdet. Markarbeten ska utföras på ett sådant sätt att trädrötter inte skadas.
3. Byggnaderna ska vårdas och underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart på ett sådant sätt att byggnadernas definierade kulturhistoriska värden bevaras. Materialen ska vara kompatibla med varandra och metoderna, möjliggöra framtida underhåll, vara återbehandlingsbara och anpassas i egenskaper såsom kulör och ytstruktur till byggnadsminnet. Även underliggande äldre färg- och putsskikt omfattas av skyddsbestämmelsen. Invändigt underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart och med sådan varsamhet att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
4. Byggnaderna får inte rivras, vare sig i sin helhet eller i delar, flyttas, inte heller byggas till, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.

5. I byggnaderna får stommen inte rivas, byggas om, göras ingrepp i eller ersättas med andra material. Undantag från förbud mot ingrepp i stomme gäller håltagning upp till 30 mm i diameter, förutsatt att detta inte sker på kulturhistoriskt värdefulla ytskikt.
6. I byggnaderna får ingrepp i eller ändring av äldre planlösning tillkommen eller äldre fast inredning får inte göras. För Universitetshuset är tidsgränsen år 2000, för Kungshuset år 1960 och för övriga byggnader år 1990.
7. Invändiga ytskikt med patina får inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras i följande rum i Universitetshuset: entréhallen med atriets, aulan, övre hallen och trappsystemet samt rummen 105-106, 111 och 120-125.
8. I Kungshusets Carolinasal och vestibul får invändiga ytskikt med patina inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras.
9. I Palaestra et Odeums Kapellsal får invändiga ytskikt med patina inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Den statliga förvaltaren ska lämna in ansökan om tillstånd till sådan ändring på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *anläggningar och mark* avses den jord som omger byggnaderna med eller utan beläggning och anlagd växtlighet. Med *vegetation* avses trädrader, trädgrupper, enstaka större träd, planterade buskar, häckar, gräsmattor och perenner.

Med *trädgrupper* avses medvetet anlagda grupper av träd av samma art.

Med *vegetativ struktur* avses växtlighetens uppbyggnad, sammansättning och disposition.

Med *vård av vegetation* avses sedvanliga vårdåtgärder såsom hamling, kronreducering och beskärning av träd och skötsel annan växtlighet. Dessa åtgärder omfattas inte av tillståndsplikt.

Med *topografi* avses terrängens fysiska form med höjdskillnader.

Med *byggda element* avses tillbehör såsom murar, balustrader, trappor, staket, grindar, dammar och fontäner.

Med *vård och underhåll av byggnader* avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla en byggnads tekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnaden i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av hela takytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä och applicering av puts och färg.

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med *förändring* avses till exempel rivning av väggar, trappor, upptagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning, trappor och räcken, eldstäder och kakelugnar.

Med *ytskikt* avses samtliga lager av färg, tapeter, puts och även obehandlade ytor, såväl kända som okända, dolda och synliga, interiört och exteriört.

Upplysningar

Fornlämningar inom byggnadsminnet skyddas i förekommande fall enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen i Skåne län är tillsynsmyndighet enligt kulturmiljölagen och prövar tillstånd till ingrepp.

Åtgärder, även tillfälliga, vid och i anslutning till fornlämning som ändrar byggnadsminnets karaktär är också tillståndspliktiga enligt förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen.

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Det statliga byggnadsminnet, som omfattar hela fastigheterna Universitet 1 i Lund, är av nationellt intresse och visar på framväxten och utvecklingen av Lunds universitet. Området är historiskt sett en viktig plats för staden Lund.

Området har varit Lunds centrum för representation, utbildning och rekreation sedan medeltiden och är tillsammans med Domkyrkan det främsta materiella uttrycket för stadens historia som stiftsstad och universitetsstad. Platsens förändring från danskt ärkebiskopssäte och kungligt residens till en framträdande miljö för den högre utbildningen och forskningen i Sverige, berättar en historia om nationella maktanspråk och statliga satsningar under både den danska och den svenska tiden.

I sin nuvarande form representerar området främst den högre utbildningens historia i Sverige, från 1600-talets grundande av universitetet till 1800-talets utbyggnad med nya institutionsbyggnader. I synnerhet speglar området betydelsen av Lunds universitet som

enskilt lärosäte. Universitetets verksamhet är fortfarande kvar och präglar i hög grad det statliga byggnadsminnet.

Den på 1880-talet skapade platsbildningen omkring Universitetsplatsen, med de äldre byggnaderna som samspelar med och kontrasterar mot den nyuppförda universitetsbyggnaden och parken, är ett ovanligt tydligt exempel, både nationellt och i ett europeiskt perspektiv, på en sammanhållen, centralt belägen universitetsmiljö. Alla byggnader är uppförda särskilt för universitetet, eller har under lång tid ingått i dess verksamhet – och berättar om administrativa, utbildningsmässiga och representativa behov under olika tider.

Lundagård och Universitetsplatsen

Lundagård, beläget mellan Domkyrkan och Kungshuset, och Universitetsplatsen formades av sin tids mer kända arkitekter och har stora park- och trädgårdshistoriska värden som exempel på parkideal under olika tider. Båda platserna är mycket betydelsefulla för helhetsmiljön som kring universitetsbyggnaden och Domkyrkan. Universitetsplatsen huvuddrag med bassängen och terrasserna är bevarad sedan byggnadstiden. Lundagård med sina solfjäderformade alléer är dessutom ett av Carl Hårlemans få bevarade parkprojekt från 1700-talet i Sverige och det enda som återstår av hans stora generalplan för den dåtida botaniska trädgården i Lund.

Universitetshuset

Universitetshuset, som invigdes 1882, markerar tydligt universitetets närvaro i staden, dess expansion och den satsning på vetenskap och forskning som gjordes i Sverige under 1800-talets andra hälft. Som symbol för universitetet och staden Lund har byggnaden haft en viktig roll ända från uppförandet till i dag.

Universitetshuset har ett stort värde som ett helt igenom och in i minsta detalj skapat verk av arkitekten Helgo Zettervall. Det är både utvändigt och invändigt ett betydande och ovanligt välbevarat exempel på 1870-talets arkitektursyn och byggnadskonst vad gäller en representativ byggnad i allmänhet och en universitetsbyggnad i synnerhet. Inte minst den dekorativt utformade entréhallen med atriet, aulan, övre hallen och trappsystemet har omfattande konst- och arkitekturhistoriska värden.

De för sin tid moderna byggnadsmaterialen och -metoderna ger en värdefull inblick i det sena 1800-talet som en expansiv och uppfinningsrik period för byggnadstekniken och ingenjörskonsten.

Kungshuset

Kungshuset uppfördes som danskt kungaresidens omkring 1580 och representerar Lunds dåtida status som betydelsefull stad inom det danska riket. Det är också en av få representanter i Sverige för den danska renässansens högre ståndsbbyggnader. Ytterligare spår från den danska tiden finns under byggnaden – och sannolikt i understa delen av nuvarande murverk – spår som troligen härrör från den medeltida ärkebiskopsborg som låg här. År 1688 blev Kungshuset Lunds universitets första egentliga huvudbyggnad och är i den egenskapen en viktig representant för universitetets äldsta tid. Byggnaden är en fysisk påminnelse om hur den svenska staten försökte ”försvenska” de tidigare danska områdena, genom att bland annat placera ett akademiskt lärosäte i Lund.

Kungshuset används ännu av universitetet och den mer än 300 år långa kontinuiteten bidrar väsentligt till det kulturhistoriska värdet liksom spåren av ombyggnader i samband med ändrade behov och rådande stiltrender. Invändigt ger främst Carolinasalen och vestibulen en bild av 1830-talets stilhistoriska arkitekturideal, en tid som det i dag finns få bevarade svenska interiörer från. Den i huvudsak oförändrade invändiga spiraltrappan av ek från 1752 är ovanlig och ett synnerligen intressant exempel på hantverksteknik och materialbehandling från tiden.

Palaestra et Odeum

Palaestra et Odeum från 1882 har ett betydande värde som en del i helhetsmiljön omkring Universitetsplatsen som skapades av arkitekten Helgo Zettervall och landskapsarkitekten Henrik Flindt. Den oputsade fasaden är exempel på den tegelromantik som var vanlig vid tiden och ansluter även till flera andra byggnader som uppfördes för offentliga verksamheter i Lund under denna tid. Den ursprungliga funktionen som gymnastiksal och kapellsal illustrerar också hur det sena 1800-talet betraktade dessa verksamheter som en viktig del av den högre utbildningen och det akademiska livet.

Kapellsalens dekorationsmålningar och västra delens bevarade planlösning och fasta inredning ger både en bild av 1880-talets mer påkostade, offentliga miljöer och av enklare privatbostäder; i dag finns mycket få exempel kvar på de vaktmästarbostäder som vid den här tiden inreddes i många offentliga byggnader i landet.

Theologicum

Theologicum, uppförd 1853, var en av de första byggnaderna i Lund som uppfördes särskilt för en universitetsinstitution och har ett stort värde som en del av universitetets historia. På nationell nivå speglar den en expansiv fas i vetenskapernas och den högre utbildningens utveckling i mitten av 1800-talet. Byggnaden markerar särskilt den betydelse som naturvetenskap och medicin tillmättes vid den tiden.

Theologicum är ett gott exempel på dåtidens syn på institutionsbyggnader och på den arkitekturstil – den så kallade Bruniusstilen – som var vanlig vid den här tiden i Lund. Den äldre fasta inredning som är bevarad är i huvudsak från ombyggnaden 1929. Den visar på den tidens kvalitativa byggande med till exempel huvudtrappans cementmosaik och profilerade plansteg samt trappräcke av järn och svarvad ek.

Beskrivning av byggnaderna

Universitetshuset

Universitetshuset är uppfört i två våningar med källare och inredd vind, ljusputsad fasad med rusticerad sockelvåning samt plåttäckt tak med glasade överljus. På båda sidor om det utskjutande mittpartiet ansluter flygelbyggnader som sträcker sig mot väster och i samma riktning löper den långsmala aulan med rundad fondmur. Den rikt artikulerade och dekorerade exteriören är välbevarad med pilastrar och kolonner, listverk, fönsteromfattningar och -

överstycken samt utmed taket formgjutna skulpturer i form av sfinxer, lyror med ugglor, gripar och fyrfat som symboler för lärdom och vetenskap.

Invändigt är Universitetshuset ovanligt välbevarat i fråga om planlösning, fast inredning och ytskikt. Byggnaden har flera rikt dekorerade rum som vestibulen, trapphallen, aulan och korridorerna. Källarvåningens pelarsal med kryssvalv och kolonner av natursten har en mer avskalad karaktär men har till största delen också kvar sin utformning från byggnadstiden. Välbevarade rum finns även bland nuvarande kontorsrum: rum 111 (före detta konsistorierummet), rum 105 samt rum 106 (det gamla rektorsrummet), samtliga i södra flygeln. Dessa rum har ett välbevarat dekorationsmåleri som omfattar både väggar och tak och står sannolikt i vissa delar tämligen orörda sedan uppförandet. Även i norra flygeln finns relativt väl bibehållna kontorsrum – som rum 120, 121, 123, 124 och 125 (före detta fakultetsrum och examensrum, numera arbetsrum, konsistorierum och rektors rum) – i vilka framför allt takens och taklisternas dekorationsmåleri bevarats i ursprungligt utförande, dock i de flesta fall ommålat.

Kungshuset

Kungshuset har i dag den rektangulära planformen, inklusive trapphustornet, samt byggnadsvolymen till och med två våningars höjd kvar från 1580-talet. Andra våningens överkrågning liksom tornets blindingar har också sitt ursprung i den här tiden. I övrigt bär byggnaden, med sina tre våningar, oputsade tegelfasader, skiffertäckt sadeltak med vindsfönster, huvudentrés portal, trappornets krenelering samt fönstrens form och indelning framför allt en prägel av 1830- och 1870-talets genomgripande förändringar.

Hur Kungshusets ursprungliga planlösning från 1580-talet såg ut är inte klarlagt, men åtminstone rum 104 har troligen sin form kvar från den äldsta tiden. Byggnadsarkeologiska undersökningar har även konstaterat att det i källaren och i husets grundmurar finns spår efter äldre bebyggelse, bland annat två kolonnbaser, troligen rester av ärkebiskopsborgen och den mur som omgärdade gården. I övrigt innehåller Kungshuset i dag en mängd bevarade byggnadsdetaljer och kvarvarande planlösningar från framför allt 1830-talet och framåt i form av bland annat pelare, kolonner, golv, fyllningsdörrar, fönster med espagnoletter och franska gångjärn, spiraltrappa, svarvat trappräcke, skåp med handfat samt profilerade socklar, dörr- och fönsteromfattningar, fönsterbänkar och taklister. Från ombyggnaden 1907 finns bland annat på våning 1 trappa i rum 201–205 kvar kapprum med klädkrokar, pardörrar, taklister och dylikt. Utöver det finns också äldre inslag som spiraltrappan av ek från 1732 och diverse återanvända byggnadsdetaljer från till exempel Domkyrkan.

Palaestra et Odeum

Utvändigt är byggnaden i huvudsak välbevarad från byggnadstiden i början av 1880-talet, men det finns också smärre murverksrester kvar från 1740-talets orangeribyggnad. Byggnaden har två olika höga, putsade byggnadskroppar mot Paradisgatan och en skärmfasad av oputsat tegel mot Universitetsplatsen. Skärmfasaden har ett svagt framskjutande mittparti i två våningar med kopplade pilastrar och stickbågiga fönster. Mittpartiet avslutas av en attika med texten ”Palaestra et Odeum”. Sidopartierna har samma höjd som mittpartiet men är indelade i tre våningar som skiljs åt av profilerade listverk. Fasaden avslutas uppåt av en tandsnittslist, och de flacka taken är täckta av plåt.

Invändigt präglas byggnaden i dag av i främst två tidsperioder. Den oregelbundna planformen och hela västra delens planlösning och fasta inredning, inklusive Kapellsalen med riksfärgsättning och dekorationsmålningar, har sin huvudsakliga karaktär kvar från byggnadstiden. Den östra delen med sin hörsal är helt och hållet, frånsett de bärande yttermurarna, från 1980-talet.

Theologicum

Byggnaden är uppförd i två våningar med inredd vind och skiffertäckt sadeltak. Det fåtal utvändiga förändringar som har gjorts sedan 1850-talet har i stort sett följt karaktären från uppförandet och byggnaden framstår som välbevarad. Fasaderna är utförda i oputsat tegel på gråstensgrund med murpelare, dekorativ takfotslist och höga, rakt avslutade fönster. Entrépartiet mot öster markeras med en rundbågig port och ovanför denna tre smala, höga och tre låga, rundbågiga fönster med blyspröjs.

Invändigt finns i dag några äldre byggnadsdetaljer från olika tider bevarade som parkettgolv, fyllningsdörrar och dörrfoder, profilerade fönsterbänkar, handledare i trappan, gjutjärnspelare och undertak med plattor inramade av lister. Vindsvåningen präglas helt av en modern inredning, förutom trappans räcke som har samma ålder och utformning som i våningarna under.

Historik

Området för byggnadsminnet har rötter ner i medeltiden, och inom gränserna för den nuvarande fastigheten, Universitetet 1, låg den danska ärkebiskopsborgen Lundagård. Av den bebyggelsen finns inget synligt ovanför dagens marknivå, men smärre rester av tidigare byggnader finns bland annat i Kungshusets källare. Efter reformationen drogs ärkebiskopsborgen in till danska kronan och när Skåne blivit svenskt övergick Lundagård snart från den svenske kungen till det nyligen inrättade universitetet i Lund. Platsen har sedan dess varit centrum för det akademiska livet i staden.

Lundagård och Universitetsplatsen

När man i dag talar om Lundagård avses framför allt platsen söder om Kungshuset, medan Universitetsplatsen är platsbildningen framför Universitetshuset. De har en delvis gemensam historia som går tillbaka till medeltiden då Lundagård var namnet på den danska ärkebiskopsborgen, som i huvudsak låg inom nuvarande Lundagårds område, omgiven av murar och med en port i varje väderstreck. Norr om den muromgärdade anläggningen sträckte ärkebiskopens trädgårdar ut sig upp mot Alhelgonaklostret. Även efter reduktionen och den danska tiden användes området norr om Kungshuset som trädgård med fruktträd, bärbuskar och fiskdammar.

På 1740-talet fick överintendenten Carl Hårleman i uppdrag att göra planer över en botanisk trädgård för universitetets räkning. Generalplanen från 1745 omfattar ett stort område i nord-sydlig riktning med Kungshuset som ett centralt inslag i södra delen. Söder om Kungshuset anlades efter Hårlemans ritningar en formell alléplantering med raka gångar som utgick från cirkelformade platser i byggnadens sydliga mittaxel. Det är inte helt klarlagt vilka träd som planterades från början. Hårleman avsåg sannolikt en plantering med lindar, som skulle hållas i en viss form och storlek genom beskärning, kanske även hamling. Eftersom platsen

användes i den botaniska undervisningen och fungerade som ett arboretum blev trädvalet ett annat. I ett syneprotokoll från 1758 nämns, förutom alléer av ”allehanda” svenska träd, ett eller flera exemplar av varje inhemsk trädsort tillsammans med utländska sorter som amerikanskt valnötsträd och honungsträd. Både Lundagård och nuvarande Universitetsplatsen inhägnades vid den här tiden med putsade stenvägar, men vägarna runt Lundagård revs redan under 1800-talets första hälft och kvar finns bara en av järngrindarna som nu sitter vid ingången till museet Kulturen.

Norr om Kungshuset låg den egentliga botaniska trädgården efter Hårlemans ritningar, med en centralt placerad spegeldamm och en orangeribyggnad med snedställda flyglar vid nuvarande Paradisgatan. Verksamheten i den botaniska trädgården fanns kvar till 1860-talet när den flyttade till den nya botaniska trädgården. Flyglarna till Hårlemans orangeribyggnad revs, liksom muren omkring trädgården – kvar blev bara en liten bit av den norra muren utmed Paradisgatan. Under 1860-talet fungerade området som fest- och promenadplats med sommarrestaurang. Skånska fornminnesföreningen ansökte 1867 om att få sätta upp några runstenar och i trädgårdens östra del anlades en runstenskulle 1868, lagom till universitetets 200-årsjubileum. När den nya Universitetsplatsen blev färdig på 1880-talet flyttades kullen med runstenarna till sin nuvarande plats och planterades med björkar. Vid samma tid försvann också de sista resterna av Carl Hårlemans botaniska trädgård och kvar i dag finns bara alléerna söder om Kungshuset.

Under 1870-talet började den nya Universitetsplatsen ta form i samband med att Universitetshuset planerades. Byggnadens arkitekt Helgo Zettervall gjorde i samarbete med den danske landskapsarkitekten Henry August Flindt planer till en representativ plats och park framför den nya byggnaden. Det mesta av den arkitektoniska grundstrukturen genomfördes. I den symmetriska planen fungerar Kungshuset som en flygel i söder samtidigt som Palaestra et Odeum uppfördes som en motsvarighet i norr.

Universitetsplatsens ambitiösa anläggning förverkligades med terrassen (som även var praktiskt betingad för att neutralisera terrängstigningen åt norr) och balustraden gjuten i betong, trapporna och gångvägarna. Murar, dammar och fontäner är tidiga exempel på användning av betong vid anläggandet. Uppe på terrassen, på ömse sidor om huvudentrés trappa, placerades de kraftfulla lyktstolparna av gjutjärn, ritade av Zettervall. Framför terrassen placerades parkens huvudmotiv, den fyrpassformade bassängen med sin fontän. Runt fontänen breddade gräsplaner med buskar och träd ut sig, några träd stod kvar från den gamla botaniska trädgårdens tid, till exempel en akacia, en tuja och några andra träd och buskar. Under 1900-talets första decennier fick Universitetsplatsen konstnärlig utsmyckning i form av porträttbyster och annan skulptur, och 1914 planterades de första magnoliorna. Sedan anläggningstiden har delar av vegetationen bytts ut eller förnygrats och de små gräsplanerna närmast terrassen har tagits bort. I huvudsak är anläggningen emellertid välbevarad.

Mellan åren 2010 och 2015 genomfördes omfattande trädförnyelse av alléerna i Lundagård. Träden hade angripits av almsjuka och askskottsjuka, men även lind och kastanj förnyades. Alm, ask och hästkastanj kunde inte ersättas på grund av växtsjukdomar. I stället planterades avenbok och tulpanträd i alléerna och lindar ersattes med nya lindar.

Universitetshuset

Universitetshuset uppfördes 1878–1882 som universitetets huvudbyggnad med aula och plats för fyra fakulteter. Den akademiska utbildningen och forskningen fick ett uppsving under

1800-talet med satsningar på fler utbildningsplatser. I synnerhet växte medicin och naturvetenskap som universitetsämnen. Som en markering av utbildningens status och dess plats i det sena 1800-talets nationsbygge uppfördes nya representativa universitetshus i både Lund och Uppsala vid ungefär samma tid – Universitetshuset i Uppsala invigdes fem år efter det i Lund.

I Lund anlätades arkitekten Helgo Zettervall för att göra ritningar till det nya Universitetshuset. Den både ut- och invändigt rikt dekorerade byggnaden präglas av den arkitektoniska stilblandning som var typisk för tiden. Zettervall hämtade former från både antiken och barocken men skapade samtidigt ett schema för rumsfunktioner och rumsföljd som skulle vara logiskt, överskådligt och lätt att orientera sig i.

Vid sidan av att svara mot undervisningens och administrationens behov fanns vid den här tiden en ambition att göra de olika institutionernas samlingar – basen för dåtidens forskning och undervisning – mer tillgängliga för allmänheten. I Universitetshuset inreddes därför lokaler i källaren för historiska museet och myntkabinettet, och på våning 2 trappor för tavelgalleriet. Historiska museet utformades som ett kryssvälv, medeltidsinspirerat rum medan tavelgalleriet fick ett starkt överljus genom det tidstypiska, glastäckta taket.

Uppförandet av Universitetshuset visar prov på hur traditionell byggnadsteknik blandades med för sin tid moderna tekniska lösningar och installationer. De tegelmurade fasaderna putsades med cementputs, aulans kolonner gjordes av järn med ett ytskikt av cement och tunnvalven gjordes lättare med hjälp av håltegel. De utvändiga dekorationerna tillverkades av armerad betong, och moderna metoder gjorde också övre våningens stora glas- och gjutjärnspartier möjliga. Till ytskikten användes dock beprövade färgtyper som kalkfärg, linoljefärg, limfärg och kaseinfärg. Färgerna blandades antingen med industriellt tillverkade pigment eller med de traditionella jord- och järnoxidpigmenten.

Sedan 1882 har flera både större och mindre förändringar skett i verksamheten, rumsfunktioner och rumsdisposition. Nya källare har tillkommit och värmesystem och belysning har moderniserats, larmfunktioner har installerats, hissar och kök har tillkommit och nya arbetsrum har inretts på vinden. Utrymningsvägar har skapats och flera rum har fått parkettgolv och förenklat dekormåleri. Exteriör och interiör har rustats upp och restaurerats ett flertal gånger och vissa byggnadsdetaljer och skulptural utsmyckning har helt eller delvis bytts ut mot nya material. Annat har helt avlägsnats, till exempel de fyra kvinnofigurer av armerad betong som flankerade entrédörrarna mot Universitetsplatsen – symboler för de fyra fakulteterna – som togs bort redan i början av 1900-talet på grund av skador. Vid senare renoveringar har ambitionen varit att så långt som möjligt återställa förändrade ytskikt.

Kungshuset

Kungshuset uppfördes i två våningar 1579–1584 som residens för danske kungen och hans länsadministration. Byggnaden hade då ett trapptorn mot söder och ett lägre torn i nordöstra hörnet. Den putsade tegelfasaden pryddes av rundbågsfriser och en något överkragad andra våning. Södra tornet var försett med rundbågiga blinderingar.

När Skåne blivit svenskt kom byggnaden 1660 i biskopen Peder Winstrups ägo, men drogs in till kronan 1688 och donerades samma år av Karl XI till det nyligen inrättade universitetet i Lund. Ett skäl till donationen var sannolikt att universitetet sågs som ett medel för att försvenska det forna danska området. Kungshuset fungerade sedan som universitetets

huvudbyggnad fram till 1882, då det nya Universitetshuset invigdes. Under de nära 200 åren användes byggnaden framför allt som bibliotek, men också som auditorium, disputationslokaler och lokaler för olika institutioner.

De växlande behoven har medfört flera ombyggnader och förändringar. År 1729 ändrades bottenvåningen och en stor samlingssal, nuvarande Carolinasalen, kom till i västra delen samtidigt som biblioteket på övervåningen fick större lokaler. Några år senare ersattes den ursprungliga, men ruttnade, spiraltrappan av ek av den nuvarande. Arkitekten Carl Hårleman ritade 1733 en anatomisk teater till Kungshuset. Den placerades på våning 1 trappa (motsvaras ungefär av nuvarande rum 204) men flyttades efter drygt 20 år till det orangeri som uppförts vid nuvarande Paradisgatan efter Hårlemans ritningar. Flera förändringar gjordes under Carl Hårlemans tid, bland annat ersattes det gamla taket av ett valmat, men av dessa återstår endast 1753 års påbyggnad av trappornet. Här inrättades ett observatorium som fanns kvar till andra hälften av 1800-talet.

Under 1800-talet gjordes två mer genomgripande ombyggnader av Kungshuset. Den första gjordes 1836–1839, då huset byggdes på med sin tredje våning och fönsteröppningarna förstörades till nuvarande storlek och fick karmar av ek samt blyspröjsade rutor. Trappornet fick samtidigt sin nuvarande medeltidsinspirerade portal av sandsten, troligen delvis med sten hämtad från den rivna muren runt Lundagård. Invändigt fick vestibulen ny inredning med dekorativa nischer och en portal till Carolinasalen som delvis kommer från Domkyrkan. Taken gipsades, bottenvåningen fick snidade dörrar, och de gamla pelarna i bottenvåningen ersattes med de nuvarande som hämtat inspiration till baser och kapitäl från Domkyrkan. Ansvarig arkitekt var Överintendentsämbetets Axel Nyström med Carl Georg Brunius som aktiv byggleddare – det var till exempel Brunius som såg till att byggnadsdelar från Domkyrkan återanvändes i Kungshuset.

Den andra mer genomgripande förändringen gjordes i slutet av 1870-talet efter ritningar av arkitekten Helgo Zettervall. Vid dessa arbeten togs all utvändig puts bort och trappornet och gavlarnas hörntorn krenelerades. Under 1880-talet inreddes hela Kungshuset till bibliotek och bjälklagen förstärktes i vissa rum med gjutjärnskolonner. År 1907 flyttades biblioteket ut ur byggnaden som fick ändrad planlösning med flera mindre seminarierum. Vinden inreddes 1918-1925 och fick de nuvarande takfönstren och trappan 1925.

Palaestra et Odeum

Byggnaden har sitt ursprung i det orangeri som uppfördes 1750 och ingick i Carl Hårlemans generalplan för Lunds dåvarande botaniska trädgård. Orangeriet hade ett mittparti i två våningar och två snedställda flyglar som anpassades efter Paradisgatans sträckning. Utmed gatan uppfördes samtidigt norra delen av den mur som avgränsade trädgården. Orangeriets flyglar revs omkring 1860 när den nya botaniska trädgården togs i bruk och kvar blev bara mittpartiet som inreddes för universitetets skulptursamling.

I samband med att det nya Universitetshuset uppfördes fanns önskemål från konsistoriet om en byggnad för gymnastik och musik – ”palaestra” respektive ”odeum”. Ritningarna gjordes av arkitekten Helgo Zettervall och byggnaden var färdig 1882, samma år som Universitetshuset. Plan, storlek, fasadmaterial och utformning dikterades helt av omkringliggande byggnader och den sneddragna fastighetsgränsen mot Paradisgatan. I byggnaden ingår delar av det gamla orangeriets mittparti, men det är oklart hur mycket.

Palaestra et Odeum uppfördes i två delar med olika höjd. Västra delen byggdes i tre våningar och innehöll vaktmästarbostäder och bokauktionskammare. I mittpartiets bottenvåning placerades entré och foajé till kapellsalen som låg en trappa upp. Östra delen byggdes i en våning och innehöll gymnastiksal och omklädningsrum. Mot Paradisgatan är byggnadens olika höjder tydlig, men mot Universitetsplatsen döljs detta av Zettervalls skärmfasad som går parallellt med Kungshuset. De båda byggnaderna bildar därmed flyglar till Universitetshuset och sluter Universitetsplatsen till en egen rumsbildning. Botaniska trädgårdens mur från 1700-talet revs på 1860-talet, men mot Paradisgatan finns fortfarande några rester kvar av den på båda sidor om Palaestra et Odeum och som en del i byggnadens mur mot gatan. Inne i bygganden har muren frilagts från puts på några ställen.

På 1960-talet hotades byggnaden av rivning men en stark opinion från allmänheten och antikvariska myndigheter förhindrade detta. År 1980 skadades gymnastiksalen och delar av fasaden mot Universitetsplatsen av en brand. Fasaden återställdes men gymnastiksalen byggdes om 1983–1984 och fick ny användning som föreläsningssal med golv och gradänger av betong. Kapellsalen restaurerades 1994–1995 och fick tillbaka sin färgsättning och takets dekorationsmålning från 1882. Golvet i foajén och trappan upp till salen är bevarade från 1882, liksom stora delar av planlösningen och den fasta inredningen i västra delens före detta vaktmästarbostäder. Även fönstren i västra delen förefaller åtminstone delvis vara från 1880-talet.

Theologicum

Theologicum uppfördes 1853 för den anatomiska institutionen. Byggnaden var en av de första i Lund som uppfördes särskilt för en institutions räkning, samtidigt som byggnader för anatomi uppfördes på ett flertal platser i Europa, särskilt i Tyskland. Även Uppsala fick vid samma tid en nybyggd institution för anatomi.

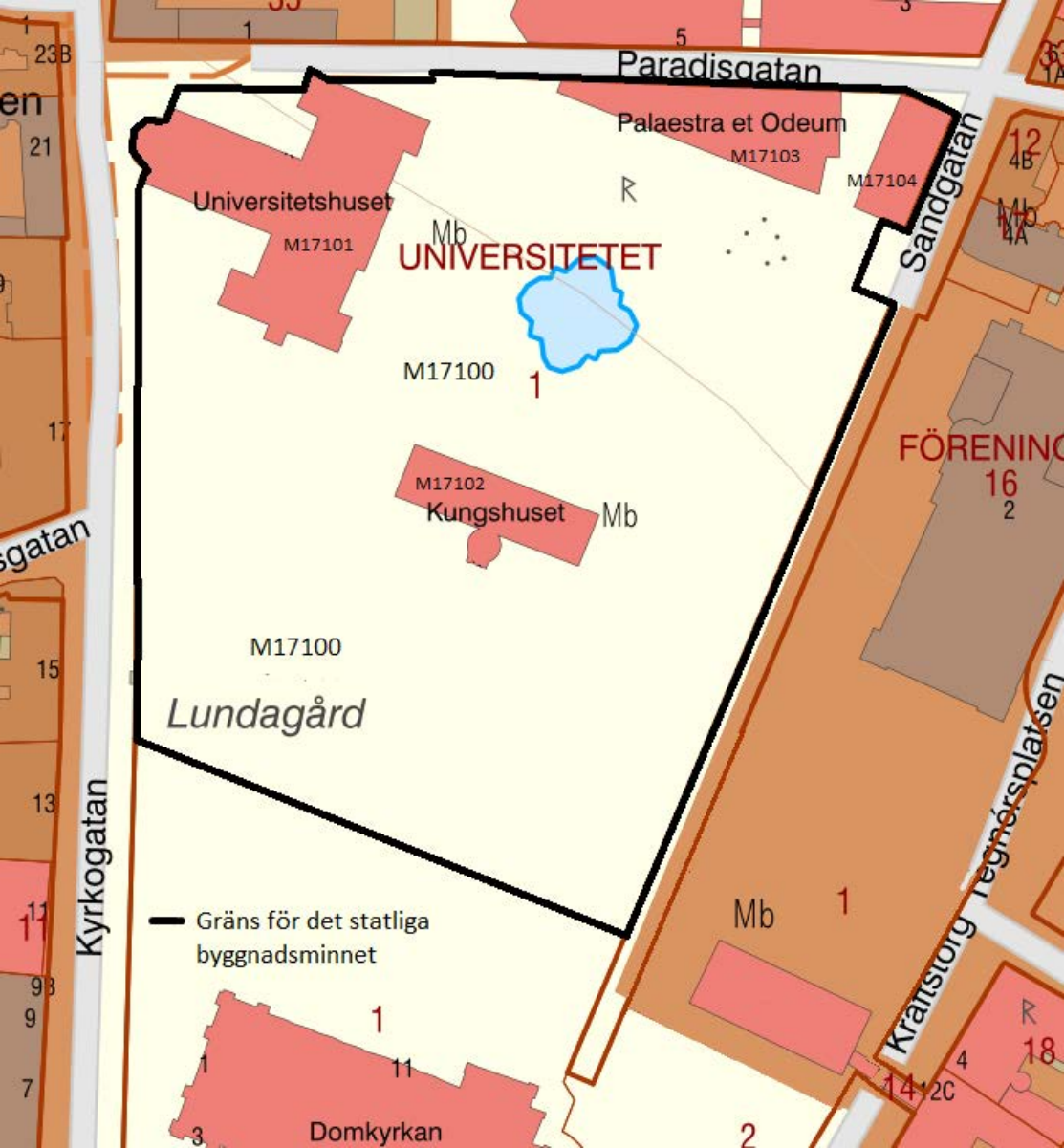
Tillkomsten av institutionsbyggnaden i Lund var långdragen och kantades av flera ritningsförslag gjorda av Hans Jacob Strömberg, C.G. Brunius respektive Överintendentsämbetets arkitekt Carl Gustaf Blom Carlsson. De slutliga ritningarna är inte bevarade men utfördes sannolikt av Strömberg och innehöll troligen på bottenvåningen en anatomisal för dissektioner, auditorium, professorsrum samt vaktmästarbostad. Den övre våningen bör helt ha upptagits av de anatomiska samlingarna.

Byggnadstekniskt och arkitektoniskt var den nya byggnaden förhållandevis enkel, funktionell och billig att uppföra. De höga fönstren utgick från behovet av ljus till anatomisalen, som placerades så att den fick ljus från tre håll. Yttermurarna gjordes relativt tunna, och till vissa invändiga murar användes av besparingsskäl obränt lertegel. Byggnaden saknar invändigt en öppen vestibul, ett representativt trapphus och korridorer som leder besökaren rätt. Placeringen i hörnet av Sandgatan – en av Lunds större gator vid den här tiden – och Paradisgatan gav den emellertid ett synligt läge i staden. Lite längre söderut låg de zoologiska, kemiska och fysiska institutionerna i det som nu är Historiska museet, och naturvetenskaperna var därmed väl representerade i Lunds absoluta centrum, vilket markerade ämnenas betydelse.

Anatomiska institutionen flyttade ut redan 1897 och andra institutioner har sedan dess flyttat in och ut varefter ombyggnader gjorts för de nya funktionerna. Vad som utförts är inte särskilt väldokumenterat, men 1929 tillkom bland annat den nuvarande trappan med profilerade plansteg av cementmosaik och räcke av gjutjärn och svarvat trä. Fönstren byttes sannolikt

samtidigt. Vid en ombyggnad 1952 tillkom bland annat norra gavelröstets fyra rundbågiga fönster. Samtidigt inreddes vinden och fick takfönster. 1993 ökades tillgängligheten genom en ny entré och hiss. Ny ventilation installerades och vinden fick ändrad planlösning. Entréhallens och trapphusets marmorering i gult gjordes efter framskrapade färgspår som troligen härrör från 1929.

Paradisgatan

Palaestra et Odeum

M17103

M17104

Universitetshuset

M17101

UNIVERSITETET

Mb

R

M17100

1

M17102

Kungshuset

Mb

M17100

Lundagård

FÖRENING

16

2

Mb

1

Krautsborg regnårsplatsen

— Gräns för det statliga byggnadsminnet

1

11

Domkyrkan

2

14 2C

4

18

23B

en
21

17

gatan

15

13

11

93

9

7

36

TA

12

4B

Mb

MA